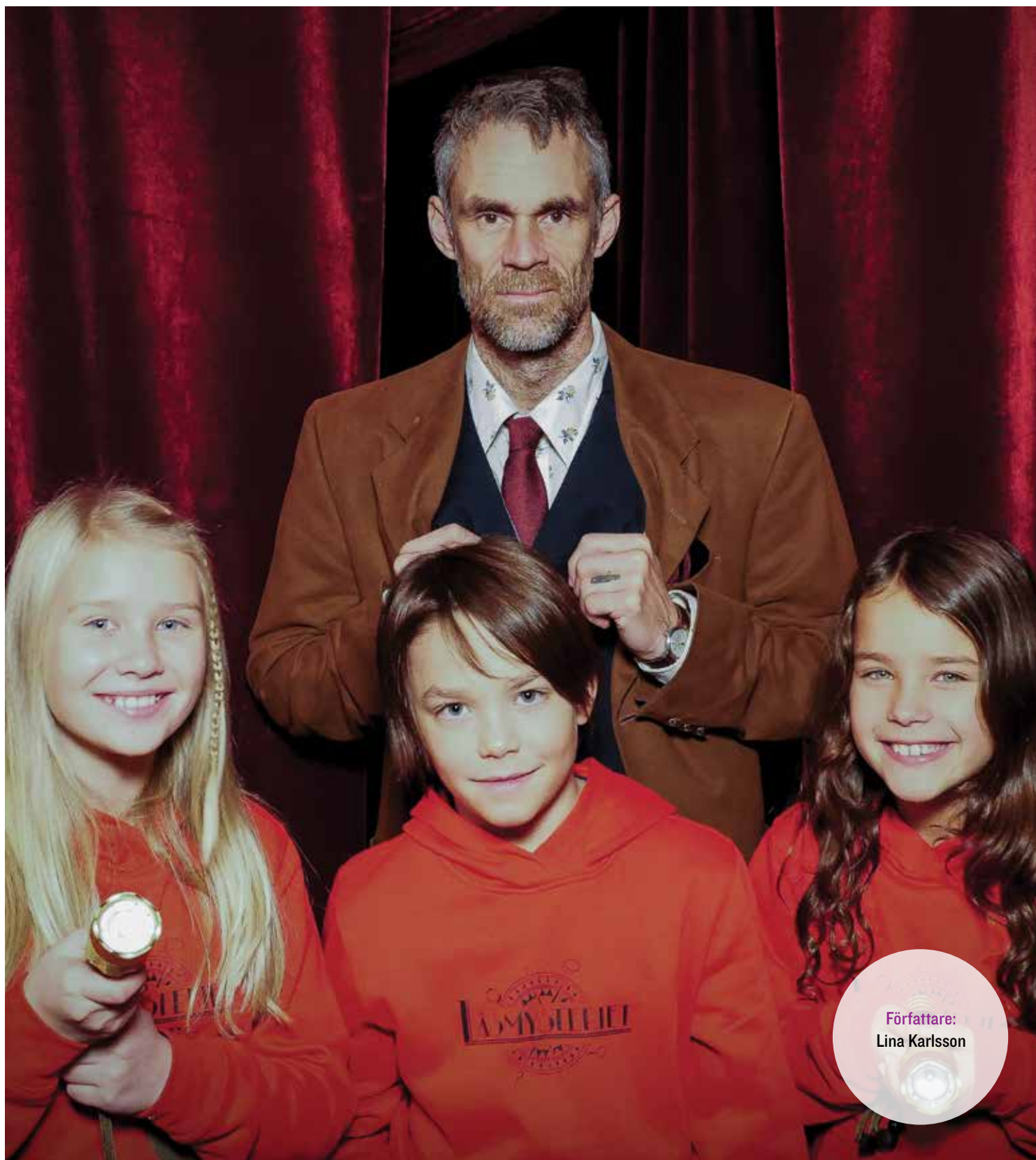

LÄSMYSTERIET

HANDLEDNING

Författare:
Lina Karlsson

OM SERIEN

Tv-program, 8 x 15 minuter, målgrupp åk. 4 – 6

I Läsmysteriet tar programledaren Jonas Leksell emot tre barn som har antagit utmaningen att lösa ett mysterium. För att kunna lösa mysteriet behöver laget de ledtrådar som de får om de klarar två uppdrag i slottets källare. Uppdragen utgår från läsförståelsestrategierna: förutspå, reda ut oklarheter, ställa frågor och sammanfatta. Syftet med serien är att eleverna på ett inspirerande sätt ska få en uppfattning om hur strategierna fungerar och få lust att tillämpa dem på texter de läser.

KOPPLINGAR TILL LGR11

Läsmysteriet är producerat för åk 4-6 och syftet med serien är att eleverna ska utveckla och befästa strategier för att ta till sig innehåll i olika typer av texter.

Ur Lgr11 Centralt innehåll: Svenska och Svenska som andraspråk åk 4-6

- Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier samt för att urskilja texters budskap, både de uttalade och sådant som står mellan raderna.
- Språkliga strategier för att minnas och lära, till exempel tankekartor och stödord.

PROGRAMMETS UPPBYGGNAD

Varje avsnitt utgår från två olika lässtrategier som kopplas till två olika utmaningar. Respektive lag måste klara utmaningarna för att få ledtrådar som hjälper dem att lösa mysteriet. I de två första avsnitten presenteras strategierna och utmaningarna för första gången. I de följande programmen upprepas utmaningarna och de nya lagen använder sig av liknande strategier för att lösa dem. Läsmysteriet innehåller tävlingsmoment där lagdeltagarna måste samarbeta för att vinna den tävling mot tiden som finns inbyggd i varje moment. När man modellerar strategierna tillsammans med sina elever är det viktigt att bredda de olika strategierna och visa för eleverna hur de går in i varandra på ett sätt som inte åskådliggörs i programmet. Det gäller till exempel nyckelord som i sin betydelsebärande roll i en text är en del av både reda ut oklarheter och sammanfatta. Tävlingarna i programmet är medvetet konstruerade för att skapa spänning, men när man arbetar vidare med läsförståelse i klassrummet är det viktigt att betona att det kan få ta tid att lösa uppgifterna.

I avsnitt 1, 3, 5 och 7 använder sig deltagarna av strategierna förutspå och ställa frågor.

I avsnitt 2, 4, 6 och 8 använder sig deltagarna sig av strategierna reda ut oklarheter, och sammanfatta med hjälp av nyckelord.

INNAN PROGRAMMET

Innan ni ser ett avsnitt av Läsmysteriet är det bra om eleverna presenteras för symbolerna som används i programmet och förstår vad de representerar. Presentera de två symboler som hör till det avsnitt ni ska se.

Serien utgår från fyra olika strategier som symboliseras av följande symboler:

FÖRUTSPÅ. Utifrån redan känd kunskap aktiveras hjärnan att lättare ta till sig ny information och samtidigt knyta den till sådant vi redan känner till. Vad vet vi om den text vi har framför oss?

STÄLLA FRÅGOR. Frågor kan ställas på olika nivåer. Frågor där svaret går att finna direkt i en text. Frågor där ledtrådar i texten måste utläsas och det krävs att vi drar egna slutsatser. Frågor bortom raderna där läsaren behöver gå utanför texten och till sin egen omvärldskunskap för att finna svaret.

REDA UT OKLARHETER, FÖRSTÅ ORD OCH BEGREPP. Genom att koppla till och använda sig av sina egna förkunskaper, titta på det omgivande sammanhanget eller söka svar på vad ett ord eller uttryck betyder på annat sätt.

SAMMANFATTA DET VIKTIGASTE I EN TEXT. Att med hjälp av nyckelord kunna återberätta eller redovisa med egna ord.

I samband med att symbolerna presenteras kan ett samtal utifrån följande frågor hjälpa eleverna att förstå innebörden av såväl symbol som strategi:

FÖRUTSPÅ:

- Vad föreställer bilden?
- När används en spåkula? Vem använder en spåkula?
- Ta reda på synonymer till ordet förutspå.
- När kan det vara bra att kunna förutspå någonting? (förslag: väder, färdväg, hälsa, budget, boklån) Varför är det bra att kunna förutspå vid de här tillfällena?
- Varför är det viktigt att förutspå i samband med läsning?
- Hur gör man när man förutspår när man läser?

STÄLLA FRÅGOR:

- Vad föreställer bilden?
- När använder man ett frågetecken?
- I vilka situationer brukar du ställa frågor? (I skolan är eleverna vana att svara på frågor. Låt dem fundera över i vilka situationer de själva ställer frågor.)
- Hur brukar du göra för att få svar på dina frågor? (Vilka källor använder du?)
- Finns alltid alla svar i texten?
- Vilka frågor kan vara svåra att finna svar på?
- Vilka ord brukar frågor börja med? Presentera frågeorden: Vem? Vad? Var? När? Hur? Varför?

REDA UT OKLARHETER

- Vad föreställer bilden?
- När använder man ett förstoringsglas?
- Om ni skulle använda ett förstoringsglas när ni läser en text, vad skulle ni leta efter då?
- Med hjälp av förstoringsglas blir saker tydligare och syns bättre. Vad är det som kan behöva bli tydligare och klarare i en text när du läser?
- Vad gör du när du läser eller hör ett ord eller uttryck du inte förstår?
- Känner ni till nyckelord?
- Varför är de viktiga?

SAMMANFATTA

- Vad föreställer bilden?
- När använder man en lasso?
- Om ni skulle använda en lasso när ni läser en text, vad skulle ni försöka fånga in då?
- Hur vet du att ett ord är ett nyckelord?
- Vad kan du ha för nytta av att kunna plocka ut nyckelorden i en text?
- Hur vet man vad som är det viktigaste i en text? (vem som läser, varför man läser)
- Ibland är det bra att kunna sammanfatta en text. Vad gör man när man sammanfattar?
- När har du nytta av att sammanfatta eller återberätta någonting?

Diskussionerna kan antingen ske direkt i helklass eller så kan varje elev få tid att först själv fundera på svaret för att sedan diskutera det i mindre grupper innan ni till sist lyfter allas tankar i helklass. På det sättet fördelas talutrymmet mellan eleverna och varje individ får tid och möjlighet att reflektera. Fördela talutrymmet utan handuppräknning i den avslutande helklassdiskussionen. På så sätt krävs aktivitet från alla elever eftersom vem som helst kan bli ombedd att presentera sina eller en kompis tankar.

DISKUTERA NYCKELBEGREPP

Beroende på förståelsen i gruppen kan man behöva lyfta fram olika nyckelbegrepp innan ni ser programmen. Då ökar alla elevers förutsättning att ta till sig innehållet. Nyckelorden fungerar även som ledtrådar som hjälper eleverna att förutspå avsnittets handling.

MEDAN NI TITTAR PÅ PROGRAMMET

För de två första avsnitten finns förslag på var du kan pausa i programmet. Eleverna blir mer delaktiga och aktiva då diskussionerna kan lyftas direkt i sitt sammanhang kopplat till det ni ser. Eleverna får också större möjlighet att uppmärksamma de strategier som deltagarna i programmet använder sig av. Du kan sedan välja att göra på liknande vis med resterande avsnitt, eller se dem i sin helhet för att diskutera och arbeta vidare efter programmet. En tredje möjlighet är att låta eleverna bestämma pauser i de två sista avsnitten. Dela klassen i två grupper. Låt vardera grupp titta på ett avsnitt och gemensamt diskutera sig fram till var det är lämpligt att pausa. Gruppen (eller några talespersoner för gruppen) leder sedan diskussionen när ni alla tittar tillsammans.

AVSNITT 1: MYSTERIET MED DEN INLÅSTA ÄNKEFRUN

- 04:50 Deltagarna har nu kommit fram till den första utmaningen som representeras av spåkulan. Vad används en spåkula till? Vad tror ni att deltagarna kommer att få för utmaning?
- 07:28 Hur gjorde deltagarna för att lista ut vilken bok som hörde till rätt text? Deltagarna klarade tyvärr inte utmaningen. Vad hade de kunnat göra annorlunda för att ha ökat sina chanser att lyckas?
- 07:55 Deltagarna har nu kommit fram till den andra utmaningen som symboliseras av ett frågetecken. När används ett frågetecken? Vad tror ni att deltagarna kommer att få för utmaning?
- 08:56 Deltagarna har nu fått texten till gåtan som de ska lösa. Svaret står inte i texten utan de måste läsa mellan raderna. Hur gör man det? Skriv upp texten så att eleverna ser den och läs tillsammans. Får man några ledtrådar som kan vara till hjälp för att lista ut svaret?

"Bergets väggar var fuktiga. När facklan slocknade blev det kolsvart. Var befann jag mig?"

- 11:59 Deltagarna tror att de har listat ut vem den skyldiga är. Tror ni de har rätt eller fel? Låt eleverna motivera sina svar.

AVSNITT 2: MYSTERIET MED DE HALSHUGGNA ROSORNA

- 02:40 Vem tror ni är den skyldige till brottet? Låt eleverna motivera sina svar.
- 04:22 Deltagarna har nu kommit fram till den första utmaningen som symboliseras av ett förstoringsglas. Vad används förstoringsglaset till? Vad tror ni att deltagarna kommer att få för utmaning?
- 05:33 Skriv upp texten så att eleverna ser den och läs tillsammans. Vad handlar texten om? Förstår man sammanhanget även om det fattas ord? Diskutera texten och låt eleverna komma med förslag på vilka ord som skulle kunna passa in.

"Jag förstod att de små _____ kunde _____ hemska sjukdomar. Jag måste uppfinna ett _____ för att förhindra död och elände."

Ge eleverna ledtrådar genom att visa dem orden nedan:

orsaka	fiskespö	tomtar	bakterier
vaccin	bakterierna	lusthuset	hjulen
- 07:10 Hur gjorde deltagarna för att klara ledtråden? Räcker det alltid att läsa endast ordet eller finns det andra strategier? Diskutera tillsammans.
- 08:03 Deltagarna har nu kommit fram till den andra utmaningen som symboliseras av en lasso. Vad används en lasso till? Vad tror ni att deltagarna kommer att få för utmaning?
- 09:05 Skriv upp texten så att eleverna ser den och läs tillsammans. Be eleverna att försöka memorera texten så gott de kan.

"Spindeln är ett rovdjur som främst äter insekter. På spindelns bakkropp finns spinnvärtor som de tillverkar spindelnät med. De flesta spindelarterna har åtta ögon och saknar luktsinne."

Dölj texten för eleverna och visa istället följande nyckelord. Kan eleverna komma ihåg vilka ord som hör ihop med texten och vilka som ska bort?

åtta	blommor	ögon	rovdjur
luktsinne	humor	insekter	tarmar

Kommer eleverna ihåg texten med hjälp av nyckelorden. Försök att återskapa texten tillsammans.

- 10:50 Hur gjorde deltagarna för att lösa utmaningen? Vilka strategier använde de sig av?
- 11:37 Nu har deltagarna fått två ledtrådar: ankare och brosch. Vem tror ni att den skyldiga är? Låt eleverna diskutera och motivera sina svar.

ARBETA VIDARE MED

FÖRUTSPÅ

När det gäller att låta eleverna förutspå finns det alla tänkbara möjligheter att hitta i litteraturen, både i den skönlitterära och i facklitteratur. Utgå från en titel, en bild eller ett textstycke. Stanna upp och diskutera. Be eleverna motivera sina antaganden. Det här hjälper dem dels att reflektera över de strategier som de använder samt ger de andra eleverna tips på hur de kan tänka. Rätt svar är inte viktigt när man förutspår utan istället vilka belägg eleven lyfter fram för sina argument.

Ett tips är att arbeta omväxlande med att lyssna på inläsningar eller högläsa och att låta eleverna läsa på egen hand. Diskutera hur de upplever det ena och andra sättet att förstå en text. Välj gärna ett avsnitt ur en berättelse där det finns ledtrådar till både tid och rum, till relation mellan personer och till vad som kan komma att hända längre fram i texten.

I film och bildberättande arbetar man ofta med ett så kallat anslag för att tittaren snabbt ska förstå var och när berättelsen utspelar sig, vilka personer berättelsen handlar om och vilken genre filmen är. Visa eleverna att texter kan fungera på samma sätt, men att det är läsaren som själv får hitta anslaget. Detta ger också tillfälle att prata om olika genrer.

Efterarbete och träna strategin att förutspå på ett liknande sätt som i programmet. Använd dig av några böcker

som passar till åldersgruppen och ta ut ett kort textstycke ur varje bok. Textstycket ska ge lagom många ledtrådar så att utdraget kan paras ihop med boken men också ge eleverna utmaning och möjlighet till diskussion. Låt eleverna arbeta i grupper för att diskutera sig fram till lösningar genom att de läser bokens titel, kollar på framsidan och läser på baksidan.

UPPGIFTSBESKRIVNING:

I varje grupp får ni två böcker.

Lista tillsammans ut vilken text som hör till vilken bok.

Ta hjälp av varandra och förutspå.

- Läs bokens titel
- Kolla på bokens framsida
- Läs texten på bokens baksida

STÄLLA FRÅGOR

Välj ut en text och formulera frågor på olika nivåer. På raderna, mellan raderna och bortom raderna. Diskutera tillsammans vilka frågor som är lätta och vilka frågor som kan vara svårare att finna svar på. Varför är det så? Vad krävs det av läsaren för att få svar på de olika frågorna? Låt eleverna mängdträna på frågor som kräver att de analyserar och drar slutsatser. Träna även på att skriva utvecklande svar tillsammans där eleverna inte endast påvisar rätt svar utan även motiverar sina svar med hjälp av sambandsord: eftersom, därför att, på grund av etc.

Om det finns tillgång till sådant läsförståelsematerial som de flesta läromedelsförlag ger ut kan man med fördel också vända på uppgiften. Låt eleverna läsa texterna men istället för att besvara frågorna, kan du be eleverna fundera tillsammans kring vilken nivå frågorna ligger på – på raderna, mellan raderna eller bortom raderna.

Arbeta vidare med att eleverna får formulera egna frågor till en text. Lyft fram frågeord som kan hjälpa dem att formulera frågor på olika nivåer. Arbeta sedan vidare med att hitta svar på varandras frågor.

UPPGIFTSBESKRIVNING:

Läs texten noga. Formulera fem frågor till texten som sedan en klasskamrat ska svara på. Försök att formulera frågor på olika nivåer, både enklare där svaren finns i texten och klurigare frågor där läsaren behöver dra egna slutsatser och motivera sina svar.

Använd dig av frågeorden:

Vem? Vad? Var? När? Hur? Varför?

Byt frågor med en klasskamrat och skriv ner dina svar. Utveckla dina svar med hela meningar och motivera varför du tror som du gör.

REDA UT OKLARHETER

Lucktexter liknande dem i programmet kan varieras i det oändliga. De är i sin enkelhet ett bra sätt för eleverna att träna på ord och begrepp samtidigt som de tränar upp läsförståelsestrategin att läsa både före och efter ett ord för att lista ut dess betydelse. Använd gärna texter som är kopplade till ämnen som är aktuella för eleverna - så som texter de använder i till exempel SO eller NO. Välj ett kort textstycke och ta bort några av nyckelorden. Skriv de orden vid sidan av texten tillsammans med ytterligare några ord som inte hör

dit. Modellera strategin först och diskutera tillsammans hur ni kommer fram till vilket ord som är det rätta. Läs före och efter den tomma luckan. Finns det ord som eleverna inte förstår? Använd er av strategier för att lista ut deras betydelse. Ta ut ordets rotmorfem. Dela upp sammansatta ord. Känner eleven till liknande ord? När eleverna känner sig säkra på hur de kan angripa uppgiften med effektiva strategier kan de arbeta vidare i mindre grupper med andra texter från olika aktuella ämnen.

Övningen fungerar lika bra med betydelsebärande nyckelord som om du väljer att arbeta med en speciell ordklass och till exempel plockar ut verb, adjektiv eller konjunktioner ur en text. Det fungerar även utmärkt att arbeta med lucktexter för genretypiska ord till exempel tidsord.

När eleverna har förstått vikten av att använda sig av förstoringsglasat och identifiera och reda ut oklarheter är det bra om man går vidare och arbetar med de texter ni för tillfället jobbar med i olika sammanhang. Ge alla i uppgift att varje gång ni läser en text gemensamt vara beredd att presentera någon oklarhet i form av ett ord, ett uttryck eller en tanke. Låt eleverna redovisa hur de tänker när de arbetar med att förstå och reda ut.

UPPGIFTSBESKRIVNING:

Läs textens titel. Förutspå vad texten kan handla om. Skumläs hela texten för att skapa dig en uppfattning innehållet. Närläs texten från början. Vilka ord passar in i de tomma luckorna? Diskutera tillsammans och kom fram till en lösning. Läs meningarna noga, läs både före och efter de tomma luckorna. Se till att alla i gruppen förstår ordens betydelse. Hjälps åt att förklara för varandra.

SAMMANFATTA

När man ska sammanfatta en text utgår man från nyckelord. Det behövs träning för att kunna identifiera och memorera nyckelord. Men när strategien har utvecklats har man ett effektivt redskap för att återskapa texters innehåll, vilket i sin tur kan bidra till att effektivisera elevernas studier.

Välj ut en text. Modellera för eleverna hur man identifierar nyckelord. Låt eleverna vara delaktiga i diskussionen och ge förslag på vilka ord som är viktigast i texten. Stryk under orden.

Välj ett kort textstycke som du läser högt för elevgruppen. Be dem lyssna noga och anteckna nyckelorden. Läs texten flera gånger. Be sedan eleverna att i grupper diskutera och jämföra de ord de har antecknat. Har de skrivit samma ord eller olika? Varför har det blivit så? Låt dem diskutera och se om de kan återskapa texten med hjälp av de nyckelord de har valt ut. Att få texten identisk är inte det viktiga utan fokus ska ligga på hur eleverna diskuterar sig fram till ett gemensamt resultat.

UPPGIFTSBESKRIVNING:

Ni kommer nu att få lyssna till en text tre gånger. Första gången ska ni bara lyssna. Andra gången ni hör texten ska ni anteckna de nyckelord som ni tycker är viktiga. Tredje gången ni hör texten går ni igenom och lägger till ord som ni tycker att ni har missat.

I era grupper ska ni nu jämföra era nyckelord. Med hjälp av dessa ska ni sedan försöka återskapa den text som ni hörde.

När alla grupper är klara så läses texterna upp i helklass. Blev de likadana? Varför? Varför inte?

TÄVLA I KLASSEN

Många av utmaningarna i programmet går att med relativt enkla medel iscensätta i skolmiljö. Samarbeta med en annan klass och gör mini-utmaningar av samma slag som i Läsmysteriet eller låt eleverna skapa egna tävlingsgrenar att utmana varandra i. Tänk i termer av Femkamp, Stafett eller Turnering. Varför inte låta en idrottsdag eller utflyktsdag kombineras med tävlingar och utmaningar som övar läsförståelsestrategier, tränar samarbete och uppmuntrar textsamtal.

FÖRSLAG PÅ VIDARE LÄSNING

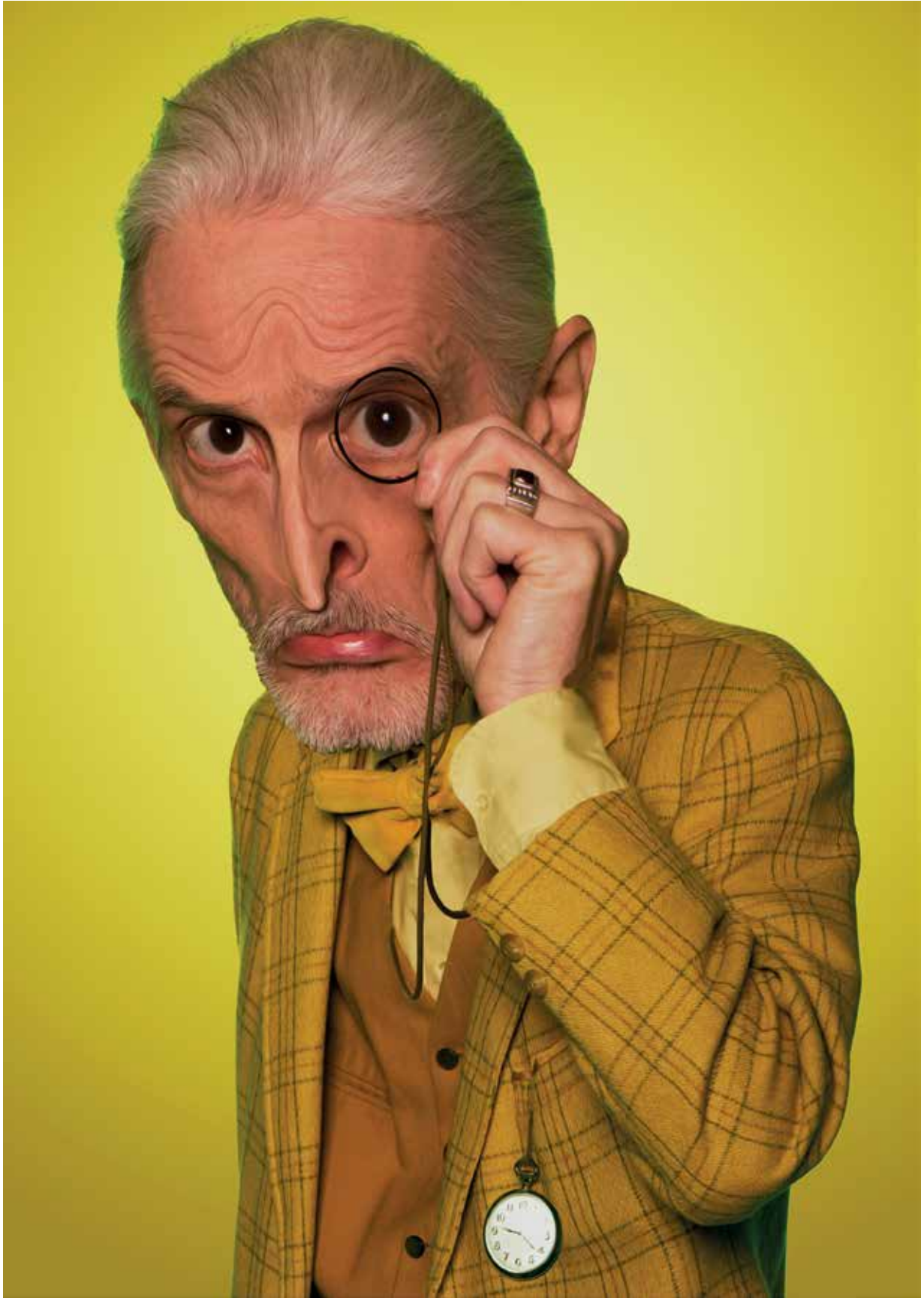
- Arnbak, Elisabeth (2010). *Läsning av faktatexter: från läsprocess till lärprocess*. 1. uppl. Stockholm: Natur & Kultur
- Gear, Adrienne (2015). *Att läsa faktatexter: undervisning i kritisk och eftertänksam läsning*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Gibbons, Pauline (2013). *Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande*. 2., uppdaterade uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Gibbons, Pauline (2016). *Stärk språket stärk lärandet: språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andra-språkselever*. 4. uppl. Stockholm: Hallgren & Fallgren
- Lundberg, Ingvar (2006). *Konsten att läsa faktatexter*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Reichenberg, Monica (2014). *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren, samtalet*. 2., [uppdaterade] uppl. Stockholm: Natur & kultur
- Reichenberg, Monica & Lundberg, Ingvar (2011). *Läsförståelse genom strukturerade textsamtal: för elever som behöver särskilt stöd*. 1. uppl. Stockholm: Natur & Kultur
- Westlund, Barbro (2009). *Att undervisa i läsförståelse: lässtrategier och studieteknik för de första skolåren*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Westlund, Barbro (2015). *Aktiv läskraft: att undervisa i lässtrategier för förståelse : mellanstadiet*. 1. uppl. Stockholm: Natur & kultur

ANDRA PROGRAM FRÅN UR OM LÄSNING, LÄSFÖRSTÅELSE OCH LÄSFÖRSTÅELSESTRATEGIER

- Läsförståelse*, UR 2016 (Lärofortbildning)
- Strategier för läsförståelse*, UR 2014 (Lärofortbildning)
- Tio lektioner i språkdiraktik*, UR 2013 (Lärofortbildning)
- Plugga bättre*, UR 2013 (åk 4-6)

ÄNKEFRUN

BARONEN

BARONESSAN

BUTLERN

HENRIK

KAMMARJUNGRUN

KATJA KNOPP

KOCKEN

